

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора архітектури, професора

Лукомської Зоряни Володимирівни

на дисертаційну роботу

Литвинчука Іллі Володимировича

на тему **“УРБАНІСТИЧНІ ФОРТИФІКАЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ МІСТ ПОДІЛЛЯ П ПОЛОВИНИ XVI - I ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ”**

представлену на здобуття наукового ступеня

доктора філософії за спеціальністю

191 Архітектура та містобудування

галузі знань 19 Архітектура та будівництво

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційна робота присвячена актуальній проблемі розкриття цінності, переосмислення містотворчої ролі та представлення у сучасному середовищі цінних історичних фортифікаційних споруд Поділля періоду 2- пол. XVI – 1- пол. XVII ст., які майже втрачені сьогодні для громадськості, не зафіксовані у науковій літературі, а процес їх виникнення та становлення здебільшого спотворений або зовсім не висвітлений у науково-дослідних працях. У зв'язку із історичними обставинами, за рахунок частих завоювань українських земель Поділля державами мусульманського світу, на цих територіях акумулювалась унікальна фортифікаційна спадщина. І саме фортифікаційні утворення несуть у собі найбільш виразні риси прогресивного розвитку тодішньої культури. Скупі фрагменти минулої величі фортець, колись знаменитих укріплених міст, укріплених міських об'єктів знаходяться на даний час у подільському регіоні України у критичному стані, часто не задокументовані, без охоронних статусів, без розробленої охоронної документації, не представлені у сучасному середовищі історичних населених місць. Саме тому, дослідження автора є необхідним для вирішення проблеми збереження артефактів цінних історичних

фортифікаційних об'єктів Поділля, введення їх у науковий обіг та обґрунтування цінності об'єктів, які були досі поза науковою сферою.

Особливо цінним у дослідженні Литвинчука Іллі є збір та узагальнення проведених автором натурних досліджень та фіксація сучасними методами залишків історичних фортифікаційних комплексів Поділля на території міст - Ямполь, Немирова, Жванця, Бару, Кохангорода, Рашкова, Лжигівців та інших.

Наукова новизна і практичне значення.

У дисертаційному дослідженні вперше введено у науковий обіг поняття «урбаністичний фортифікаційний комплекс», за допомогою якого він намагається окреслити історичне містобудівне утворення, до складу якого входили замкові та міські фортифікації. Автор обґрунтовує необхідність введення даного терміну для означення та виокремлення на сучасному етапі розвитку цінних та майже завжди розрізнених історичних артефактів – залишків історичних міст-фортець. Також Литвинчук І. визначає складові елементи урбаністичного фортифікаційного комплексу та варіанти їх можливих комбінацій. Автором проведено комплексні наукові історико-містобудівні дослідження окремих укріплених міст Поділля, таких як Ямпіль, Немирів, Рашків, та інші, а також ідентифіковано збережені залишки фортифікаційних споруд у містах Ямполь, Ладжині, Ожигівцях, Барі. Найбільшою цінністю проведеного дослідження вважаємо створені автором гіпотетичні графічні реконструкції історичного об'ємно-просторового вирішення міст – Немирова, Ладжина, Межибожа, Бару, Брацлава, Жванця, замку на о. Кемпа у Вінниці.

Практичне значення дисертації полягає у можливості використання результатів дослідження у науково-проектних роботах з оцінки і ревіталізації архітектурно-містобудівної спадщини історичних фортець, замкових та фортифікаційних комплексів Поділля, які розвинулись у період 2- пол. XVI – 1- пол. XVII ст. Запропоновані автором критерії стану дослідженості збереженої субстанції пам'яток можливо використовувати у процесах охорони та збереження цінних містобудівних утворень.

Структура дисертації. Структурно робота складається з п'яти розділів із висновками та загальних висновків, ілюстрацій та додатків. Обсяг дисертації – 147 сторінок, у тому числі 139 сторінок головного тексту, 8 сторінок списку використаних джерел. Структура та стиль в якому представлено дисертаційне дослідження відповідають вимогам МОН України.

У **Вступі** дисертації розкрито актуальність роботи, сформульовані основні вихідні положення: мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження. Методи, якими користується автор, дозволяють охарактеризувати об'єкт дослідження та визначити його предмет. Наукова новизна результатів та практична значимість роботи визначена достовірно. У подальших п'яти розділах послідовно розкрито основні дослідницькі результати.

У першому розділі **«Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження»** Литвинчук І. проводить достатньо розлогий огляд опублікованих дотепер матеріалів досліджень фортифікаційних споруд Поділля 2- пол. XVI – 1- пол. XVII ст., узагальнює досвід та визначає періоди вивчення фортифікаційних споруд згаданого регіону. Особливої уваги приділено аналізу історичних картографічних матеріалів, матеріалам польових експедицій, статистично-господарчим документам різних спрямувань, іконографічним матеріалам. Окремою вагомою групою виступають описи іноземців, які відвідували наші краї у згаданий період та залишили багату рукописну спадщину.

Другий розділ **«Методика комплексного дослідження урбаністичних фортифікаційних комплексів»** присвячено опису методичних підходів, які були використані у процесі дослідження, серед них інноваційними та найцікавішими виступають: експериментально-теоретичні методи дослідження фортифікацій, методика побудови візуальних реконструкцій фортифікаційних об'єктів.

На початковому етапі дослідження автором проводились польові роботи: фіксаційні роботи, аерофотозйомка, обміри об'єктів архітектури, фотограмметрія, лазерне сканування, тощо, аналіз сучасної топогеодезичної підоснови, які стали основою для проведення комплексного історико-містобудівного аналізу об'єктів дослідження. Подальше опрацювання отриманих за допомогою різних джерел та

підходів наукових фактів дало можливість автору розробити теоретичні моделі історичних укріплених об'єктів на період їх найвищого розвитку, виокремити фортифікаційну складову та відтворити у вигляді графічних реконструкцій етапи їх розвитку. Гіпотетичні графічні реконструкції об'єктів виконані методом тривимірного або ВІМ моделювання.

У третьому розділі **«Передумови, чинники та основні етапи формування урбаністичних фортифікаційних комплексів міст Поділля у 2 пол. XVI - 1 пол. XVII ст.»** визначено чинники впливу на розташування та розбудову фортець, прослідковано процес утворення мережі укріплених об'єктів на території Поділля у 2- пол. XVI – 1- пол. XVII ст. Велику увагу приділено дослідженню історичних особливостей розвитку регіону, які вплинули на архітектурно-просторові риси урбаністичних оборонних комплексів подільських укріплених міст.

Автором детально простежено містобудівну та фортифікаційну діяльність українських та польських магнатів на території Поділля, визначено особливості у підходах до закладення нових та розбудови існуючих фортифікаційних комплексів.

Проаналізовано вплив природньо-кліматичного фактору, роль державної політики та власників міст на процеси локації нових міст, еволюційний розвиток історичних об'єктів, їх модернізацію та релокацію.

Особливості розвитку та формування фортифікаційних комплексів продемонстровано на прикладі конкретних об'єктів, таких як м. Рашків, м. Томашпіль, м. Немирів, м. Ямпіль та ін.

Автором визначено головні 3 етапи формування урбаністичних фортифікаційних комплексів міст Поділля у згаданий період.

У четвертому розділі **«Композиційно-просторові та функціональні характеристики урбаністичних оборонних комплексів Поділля 2 пол. XVI – 1 пол. XVII ст.»** визначено функціональні характеристики фортець та їх вплив на формування композиційно-просторових особливостей урбаністичних фортифікаційних комплексів Поділля. Автором визначено типи укріплених міст. Укладено класифікацію оборонних споруд урбаністичних фортифікаційних комплексів згідно з хронологічними межами. Опрацьовано композиційно-

просторові характеристики урбаністичних фортифікаційних комплексів Поділля та продемонстровано їх на конкретних об'єктах. Детально опрацьовано вплив ініціатив приватних власників на заснування та розбудову укріплених міст та комплексів. Як підсумок досліджень у даному розділі автором запропоновано алгоритм зведеного аналізу для визначення загального типу урбаністичного фортифікаційного комплексу та визначено: архаїчний, традиційний, частково модернізований, глибоко модернізований, прогресивний, інноваційний тип урбаністичного фортифікаційного комплексу.

П'ятий розділ «Система критеріїв та підбору рекомендацій щодо збереження та ревіталізації урбаністичних оборонних комплексів» присвячений пошуку підходів до збереження і варіантів ревіталізації історичних фортифікаційних комплексів, які базуються на вивченому автором українському та закордонному досвіді. Литвинчук І. розробив та апробував розлогу систему критеріїв, яка розрахована на визначення доцільних та найефективніших підходів та методів роботи з урбаністичними фортифікаційними комплексами. Автор пропонує комбінувати відомі класичні реставраційні методики із сучасними інноваційними підходами, серед них: адаптаційний, експозиційний, інтерпретаційний, популяризаційний, дослідницький підхід. Вибір цих підходів можливо здійснити за допомогою критеріїв – рівня збереженості, стану дослідженості, вибору методів ревіталізації. Важливим висновком досліджень даного розділу є той аспект, що навіть при високому відсотку втрат історичної субстанції об'єкта є можливість його представлення суспільству шляхом підбору конкретних методів та варіантів ревіталізації.

У загальних висновках сформульовано основні наукові результати поданого на рецензію дослідження.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях. Основний зміст та висновки дисертації були висвітлені у 9 публікаціях, з них – 3 статті у виданнях, що індексуються у наукометричних базах, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 3 статті у виданнях, які належать до наукових періодичних видань інших держав; 4 тези доповідей на міжнародних науково-

практичних конференціях, 1 теза конференції, яка внесена до наукометричної бази даних.

До зауважень та дискусійних питань віднесено наступні положення:

1. Розглянуті автором у дисертації цінні історичні містобудівні об'єкти Поділля варта було б доповнити матеріалами натурних обстежень існуючого стану (фотофіксації, обміри, та ін.), що дало би можливість глибшого розуміння проблеми та шляхів їх збереження. Також ця інформація необхідна для розуміння рівня збереження кожного із досліджених об'єктів у порівнянні із їх колишньою історично сформованою об'ємно-планувальною структурою.

2. У тексті дисертаційного дослідження немає посилань на рисунки, таблиці, схеми за винятком кількох, що значно ускладнює сприйняття матеріалу та, нажаль, заважає цілісному сприйняттю дисертації.

3. У 2-розділі автор подає об'ємно-просторові реконструкції унікальних історичних фортифікаційних комплексів та міст, які заслуговують, можливо, найбільшої уваги у дисертаційному дослідженні, але вони чомусь подані тільки графічно, без описів, що значно применшує роботу автора.

4. У висновках до 2-го розділу подано інформацію про стратифіковану репрезентативну вибірку об'єктів дослідження, але ця інформація відсутня у тексті розділу.

5. Висновки до 3-го розділу є надто скупими, варта було б розкрити як саме той чи інший чинник вплинув на формування фортифікаційних комплексів.

6. Розроблена автором система критеріїв вибору ревіталізаційних підходів потребує більшої чіткості та універсальності, оскільки на даний час вона є надто розлогою та заплутаною, що буде значно ускладнювати використання запропонованої методики для роботи із цінними історичними містами та комплексами.

Втім, висловлені вище зауваження не зменшують цінності дисертації, а лише мають за мету покращення роботи за умови продовження її (на що сподіваємося) у майбутньому.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Литвинчука Іллі Володимировича на тему “Урбаністичні фортифікаційні комплекси міст Поділля 2 пол. XVI - 1 пол. XVIIст.” є завершеною науковою роботою, яка виконана на високому науковому рівні, у якій отримані нові науково обґрунтовані результати, щодо міст-фортець та фортифікаційних комплексів Поділля, які розвинулись у період 2 пол. XVI – 1 пол. XVII ст. Дисертація відповідає всім вимогам, визначеним у "Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії" (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. "Про затвердження Вимог до оформлення дисертації" (зі змінами від 12.07.2019 р.), а Литвинчук Ілля Володимирович заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 Архітектура та містобудування (галузь знань 19 Архітектура та будівництво).

Доктор архітектури, професор,
Професор кафедри архітектури
та містобудування
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

Зоряна ЛУКОМСЬКА

Підпис З. В. Лукомської засвідчую
Учений секретар ІФНТУНГ
14.06.2024 р.

Василь ПРОЦЮК